

Ксенія Пивоварська

**ПОСТМОДЕРНІЗМ, КОМУНІЗМ ТА ВІРТУАЛЬНІСТЬ:
ЧЕРЕЗ ДЕСЯТИЛІТТЯ ПІСЛЯ М. ЕПШТЕЙНА**

Стаття присвячена розгляду тотожності сутнісних рис комунізму, постмодернізму та віртуальності. Спираючись на розроблену М. Епштейном концепцію схожості комунізму та постмодернізму, ми доповнили її новими аспектами. Крім того, доводиться принциповий збіг віртуальності та постмодерну (а значить, і комунізму). Віртуальність, що еволюціонувала в окремий обрій реальності, становить наступний етап, синтез двох попередніх, який поєднує реальне втілення комунізму із засадничими постмодерними принципами, яких важко досягти у реальному суспільстві.

Ключові слова: мережа, віртуальна соціальна мережа, постмодернізм, комунізм, віртуальна реальність.

Kseniia Pyvovarska

**POSTMODERNISM, COMMUNISM AND VIRTUALITY:
DECADES AFTER M. EPSTEIN**

The article is devoted to the identity of the essential features of communism, postmodernism and virtuality. Based on a theme designed M. Epshteynom similarities of communism and post-modernism, we supplemented it with new aspects. In addition, we have a fundamental resemblance virtuality and the postmodern (and hence communism). Virtuality, which evolved into a separate horizons of reality is the next stage, the synthesis of the previous two, which combines real embodiment of communism with the basic principles of postmodernism, which is difficult to achieve in the real society.

Keywords: network, a virtual social network, post-modernism, communism, virtual reality.

Ксения Пивоварская

**ПОСТМОДЕРНИЗМ, КОММУНИЗМ И ВИРТУАЛЬНОСТЬ:
ЧЕРЕЗ ДЕСЯТИЛЕТИЯ ПОСЛЕ М. ЕПШТЕЙНА**

Статья посвящена рассмотрению тождества существенных черт коммунизма, постмодернизма и виртуальности. Опираясь на разработанную М. Эпштейном концепцию сходства коммунизма и постмодернизма, мы дополнили ее новыми аспектами. Кроме того, доказывается принципиальное совпадение виртуальности и постмодерна (а значит, и коммунизма). Виртуальность, эволюционировавшая в отдельный горизонт реальности, составляет следующий этап, синтез двух предыдущих, который сочетает реальное воплощение коммунизма с основополагающими постмодернистскими принципами, которых трудно достичь в реальном обществе.

Ключевые слова: сеть, виртуальная социальная сеть, постмодернизм, коммунизм, виртуальная реальность.

Тема подібності або навіть тотожності комунізму та постмодернізму для сучасної України актуальна двічі. Перша причина – це те, що наша країна належить до пострадянського простору (тут ми бачимо «пост» як провідну характеристику території та її суспільства), поряд із іншими країнами, які утворилися після розпаду СРСР. Потужний вплив цього державного утворення відчувається досі і в матеріальній, і в духовній площині, і, мабуть, послабиться зі зміною поколінь. Але повністю такий досвід зникнути не може, принаймні в осяжному майбутньому, як, наприклад, не зник досі досвід козаччини або належності до імперій.

Спроба побудувати комуністичне (чи принаймні соціалістичне як перехідний тип) суспільство провалилася, але ідея встигла опанувати чимало громадян. Навіть ті, хто протистоїть комуністичній ідеології, не може не полемізувати з нею, і постійно змушений апелювати до радянського досвіду. Така вкоріненість у свідомості не може бути відкинута як щось несуттєве, її необхідно враховувати.

Другий аспект актуальності – це те, що постмодернізм як філософський напрям та тип свідомості завойовує все більше прихильників серед наших співвітчизників. Пострадянськість та постмодерність дивним чином поєдналися, наклавшись одна на одну, утворивши дивні кола інтерференції. Обидві «пост»-характеристики вказують на явища одного порядку – перехідні, але водночас стійкі, такі, що посилюються на попередній досвід, але водночас заперечують його. Їх поєднує не лише морфологічна мовленнєва схожість, але й онтологічні засади; при цьому ми свідомо не будемо зосереджуватися на політичному аспекті, адже це занадто болуча тема для багатьох українців.

Так само розвиток віртуальності для сучасної України є актуальним та своєчасним. Хоча перші розробки ЕОМ були зроблені в Києві ще за часів УРСР, наша країна лише зараз переживає процеси тотальної комп'ютеризації, які призводять до віртуалізації суспільства. Ці процеси відображаються як на житті всієї громади, так і окремої людини. Віртуальна реальність стала настільки звичною, що важко уявити хоча би один день поза нею. І це не тільки реальність комп'ютерних ігор чи мережі Інтернет (хоча і вони займають чимале місце в житті людей), але й безліч інших, прихованих від очей процесів, на кшталт електронних транзакцій.

Іншими словами, віртуальне не дорівнює комп'ютерному, існують й інші види віртуальної реальності, наприклад, психологічної генези. Але зараз найпоширенішою та найрепрезентативнішою стала саме комп'ютерна, яка ототожнюється із віртуальною реальністю взагалі. Ми також можемо говорити про неї ще і тому, що її легко об'єктивувати через її постійність, доступність, розповсюдженість і незалежність від конкретного індивіда.

Ідея поєднати комунізм та постмодернізм, так би мовити, літала у повітрі. Її реалізував відомий вчений М. Епштейн у своїй статті «Постмодернізм і комунізм» [1, с. 54–75]. Хоча його стаття стосується російського досвіду, він цілком придатний і для аналізу українського простору.

Незважаючи на те, що, на перший погляд, ідея поєднати постмодернізм із комунізмом виглядає дещо незвично, при подальшому розгляді стає очевидною їхня спільність. М. Епштейн виділяє декілька характеристик, які об'єднують постмодерний та комуністичний дискурси: створення гіперреальності, детермінізм та редукаціонізм, антимодернізм, ідеологічний еклектизм, критика метафізики, діалектика та деконструкція, естетичний еклектизм, цитатність, середній шлях між елітарним та масовим, постісторизм та утопія. Він вважає, що «входження в постмодерн» має дві фази – ранню комуністичну та власне постмодерну; таким чином, комунізм стає першим варіантом, який ще несе на собі «родимі плями» модерну [1, с. 75].

Погоджуючися із вищенаведеними характеристиками, ми хочемо розширити їх, додати ті, які з'явилися після подальшого осмислення комуністичного досвіду, адже з моменту написання статті минуло більше десяти років. Метою нашої статті, таким чином, буде пошук нових, невиявлених раніше спільних рис постмодерну та комунізму, та уточнення вже зазначених. Крім того, ми повинні також обґрунтувати віртуальну реальність.

Першою з таких характеристик можна сміливо назвати мережеву організацію, яка протистоїть жорсткій модерній чи імперіалістичній ієрархії. Оскільки постмодернізм не визнає жорстких структур, він створює нову організацію, в якій кожен актор мав би той самий статус, що і всі інші. Мережа, яка відрізняється і від ієрархії, і від анархії, відповідає цій потребі. Встановлення між окремим вузлами зв'язків робить таку систему надзвичайно гнучкою, стійкою до зовнішніх впливів та мобільною. У ній закладені можливості до безкінечного розширення, адже включити до мережі на таких умовах можна необмежену кількість нових членів.

Комуністична організація влади ґрунтувалася на радах – колективних органах, які формувалися із делегованих представників населення за територіальним принципом. Навіть назва Союзу Радянських Соціалістичних Республік закарбувала це як основу всього державного ладу. Офіційна інституалізація СРСР відбулася на І з'їзді Рад СРСР шляхом ухвалення Декларації та Договору про створення Союзу Радянських Соціалістичних Республік 30 грудня 1922 року [2, с. 550–551]. Народовладдя у такому варіанті, хоча й набуло в подальшому спотвореної форми, теоретично непогано поєднувало керованість держави із участю населення в управлінні. Та й сама ідея всесвітньої революції та створення наднаціонального всепланетного політичного утворення необхідно містила в собі можливості для максимального розширення. Система рад дозволяла безболісно та легко інкорпорувати нові території, які ставали повноправними членами структури.

Мережевість стала найзручнішою моделлю як для постмодернізму, так і для комунізму. Вона ж зумовила таку рису, що поєднала постмодернізм і комунізм – ризоматичність. Власне, ризома не може мати іншої структури, окрім мережі. Нагадаємо, що Дельоз та Гваттарі виділяють такі принципи ризи: зчеплення, гетерогенності, множинності, неозначаючого розриву, картографії, декалькоманії [3]. Вони цілком придатні і для комуністичного дискурсу, і для власне постмодерного, в рамках якого уперше з'явилися та розроблялися.

Нарешті, ще один аспект, який поєднує комунізм та постмодернізм, – це гасловість та меметичність. Дельоз та Гваттарі закликали: «Писати до n, n-1 – писати слоганами: Вирощуйте ризи і ніколи – коріння! Не сійте – вкопуйте! Не будьте ні єдиним, ні різноманітним, будьте множинними!... Майте короткі ідеї. Складайте карти, замість того, щоб робити фотографії або малюнки» [3]. Фрагментарність, кліповість, відсутність довгих «шматків» інформації стали характерною особливістю не тільки постмодерністської філософії, але й усього сучасного суспільства та сучасної особистості, які все більше набувають обрисів, передбачених класиками постмодерну. Короткі гасла замість довгих роз'яснень, несприйняття занадто тривалих дія та явищ, швидке переключення з одного центру уваги на інший – все це явища, характерні для постмодерної теорії та практики. Гасло завдяки своїй лаконічності

ті, орієнтованості на різні верстви населення, великій кількості породжуваних ним асоціацій стає чи не найголовнішим інструментом комунікації.

Водночас прихильність до якнайширшого використання гасел так само характерна для комуністичної дійсності та пропаганди. Починаючи з перших років існування радянської держави створюються різноманітні гасла, які повинні вказувати на шляхи подальшого розвитку, спонукати до дії, викривати порушників тощо. Вони виявилися настільки вдалимими, що живуть досі, навіть після «смерті» комуністичного проекту. Можливо, причиною цього якраз і є подібність комуністичного підходу та постмодерного, заснованих на невеликих уламках інформації. Якщо на початку комуністичної доби населення ще було частково неписьменне, а тому не звикле до читання й потребувало такої «рафінованої» продукції, то зараз велика частина вже розучилася сприймати великі обсяги. І в першому, і в другому випадку ми маємо справу з особистістю, що орієнтована на сприйняття тексту невеликими, добре зрозумілими порціями.

З іншого боку, стійкість радянських гасел можна пояснити ще й тим, що в багатьох присутній той елемент гри, іронії або алогізму, який так полюбить постмодернізм, наприклад, всім відоме «П'ятирічку в чотири роки!». Хоча воно звичне та не викликає здебільшого жодного непорозуміння, воно внутрішньо суперечливе.

Меметичність органічно доповнює гасловість. Мем – це стійка одиниця передачі культурного досвіду [4, с. 433]. Природно, що коротким одиницям інформації набагато легше зберегтися та бути переданими наступним поколінням. Ми вже бачили, що радянські гасла змогли вижити навіть у нових, незвичних умовах. Культурний простір комунізму та постмодернізму складається саме з таких самовідтворюваних одиниць, які функціонують та еволюціонують за допомогою і посередництвом людської свідомості.

Таким чином, ми доповнили перелік іманентних рис, що поєднують комунізм і постмодернізм. Але, на нашу думку, необхідно внести в нього корективи, які стосуються продукування гіперреальності.

Наше припущення полягає в тому, що гіперреальність заслуговує на більше, ніж просто одну з характеристик. Віртуальність (синонім гіперреальності) – окремий онтологічний горизонт, який повинен аналізуватися не як складова частина, а як повноправний проект, поряд із комуністичним та постмодерним. Вона вже не може залишатися в ролі одного з предикатів; віртуальність отримала власне існування, про що ми вже зазначали,

На нашу думку, можна порівняти три різні проекти, три типи філософствування, три шляхи розвитку суспільства, які, однак, ніколи не зможуть бути повністю втілені (можливості втілення ми розглянемо згодом). Постмодернізм, комунізм та віртуальність так само мають багато спільних рис, які можуть свідчити про їхню глибинну подібність. Оскільки постмодернізм та комунізм вже порівнювалися, необхідно навести ключові характеристики віртуальності.

Віртуальна реальність має низку особливостей. Серед них: актуальність, породженість, автономність, інтерактивність (Н. Носов [5, с. 3]); протиставлення наявній реальності як Іншої реальності, принципове та навмисне розмивання контурів (Є. Таратута [6, с. 76]); дещо-не-зовсім-реальне (М. Хайм [7]); нематеріальність впливу, умовність параметрів, ефемерність (Д. Іванов [8, с. 36]); анонімність, відсутність соціальних обмежень, стиснення простору, розмиття кордонів суб'єкта й об'єкта, розмиття кордонів тілесного та психічного, розмивання реального та нереального, можливість повернутися до життя після смерті, вплив на підсвідомість, вплив на всі органи чуття, розгляд різних сторін предмета, зникнення означаючого та заміна його мовним дискурсом тощо [9].

Цей перелік можна продовжувати, але основні характеристики віртуальності тут вже вказані. Відсутність чітких кордонів та обрисів, умовність, симулятивність, поєднання різнорідних елементів, еkleктизм, але водночас заявка на незалежне існування – все це зближує віртуальність та постмодерність, а значить, наближає її до комуністичного дискурсу. Можна, таким чином, цілком обґрунтовано стверджувати, що комунізм, постмодернізм і віртуальність становлять цілісну систему.

Якщо комунізм – це ранній етап постмодернізму, то віртуальність – його пізній етап. Таким чином, двочасна система перетворюється у тричасну, де поєднуються різні елементи: комунізм як практика в реальності, постмодернізм як теорія та віртуальність як поєднання практики (існує у світі) та теорії (існує лише у віртуальному, тобто не зовсім реальному, просторі). З деякими допущеннями це можна навіть назвати ілюстрацією схеми діалектичної «теза-антитеза-синтез», де кінцевим результатом стало поєднання не протилежних поглядів (адже, як вже було показано, комунізм, постмодернізм та віртуальність мають багато спільних рис), а різних онтологічних горизонтів.

Отже, ми доповнили перелік тих рис, які дозволили М. Епштейну говорити про спільність між комунізмом та постмодернізмом. Це такі характеристики, як мережевість, ризоматичність, гасловість та міметичність. Крім того, М. Епштейн доводив, що постмодерн має дві фази – ранню комуністичну та власне постмодерну. Віртуальність, що еволюціонувала в окремий обрій реальності, становить наступний етап, синтез двох попередніх, який поєднує реальне втілення комунізму із засадничими постмодерними принципами, яких важко досягти в суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Эпштейн Михаил. Постмодернизм и коммунизм [Т] / Михаил Эпштейн // Постмодерн в России: Литература и теория. – М. : изд. Р. Элинина, 2000. – С. 54–75
2. Всемирная история : в 10 томах [Текст] / под ред. Г. Новикова. – М. : Издательство социально-экономической литературы, 1961. – Т. 8. – 644 с.
3. Делёз Ж. Ризома (тысяча плато) / Жиль Делёз, Феликс Гваттари // Альманах «Восток». – Выпуск № 11/12 (35/36). – Ноябрь-декабрь 2005 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.situation.ru/app/j_art_1023.htm (30.07.2013). – Загл. с экрана.
4. Докинз Р. Эгоистичный ген [Текст] / Ричард Докинз. – М. : АСТ:CORPUS, 2013. – 512 с.
5. Носов Н. А. Манифест виртуалистики [Текст] / Носов Н. А. // Труды лаб. виртуалистики. – М. : Путь, 2001. – Вып. 15. – 17 с.
6. Таратута Е. Философия виртуальной реальности [Текст] / Таратута Е. – СПб. : 2007 г. – 147 с. (Серия «АПОРИИ». Вып. 2).
7. Хайм Майкл. Метафизика виртуальной реальности. От наивного реализма к ирреализму / Майкл Хайм [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://imp.rudn.ru/ffec/philos/chrest%5Cg12%5Chiem_m.html (30.07.2013). – Загл. с экрана.
8. Иванов Д. В. Виртуализация общества [Текст] / Д. В. Иванов. – СПб. : «Петербургское Востоковедение», 2000. – 96 с.
9. Социальная система как информационное взаимодействие / сост. А. Н. Степанова, Б. С. Сивирин, В. И. Игнатъев, Т. В. Владимирова, Ю. В. Левицкий. – Новосибирск, из-во НГТУ, 2009. – 307 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://aup.ru/library/sotsialnaya-sistema-kak-informatsionnoe-vzaimodeistvie/1122> (30.07.2013). – Загл. с экрана.

Рецензент – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, декан історичного факультету ПНПУ ім. П. Г. Короленка **П. А. Кравченко**